

RAAP-NOTITIE 4521

Plangebied De Cloese

Gemeente Lochem

Archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Archeologisch Adviesbureau

4000 voor Chr.

3750 voor Chr.

2200 voor Chr.

700 voor Chr.

150 na Chr.

320 na Chr.

250 na Chr.

1600 na Chr.

Colofon

Opdrachtgever: SAB

Titel: Plangebied De Cloese, gemeente Lochem; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek

Status: eindversie

Datum: 21 juni 2013

Auteur: *drs. J. Holl*

Projectcode: LODC

Bestandsnaam: NO4521_LODC

Projectleider: drs. J. Holl

Projectmedewerkers: niet van toepassing

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 56619

Bewaarplaats documentatie: RAAP Oost-Nederland

Autorisatie: drs. H.B.G. Scholte Lubberink

Bevoegd gezag: gemeente Lochem

ISSN: 0925-6369

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V.

Leeuwendeldseweg 5b

1382 LV Weesp

Postbus 5069

1380 GB Weesp

telefoon: 0294-491 500

telefax: 0294-491 519

E-mail: raap@raap.nl

© RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V., 2013

RAAP Archeologisch Adviesbureau B.V. aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Samenvatting

In opdracht van SAB heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in april 2013 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met sloop en nieuwbouw in de gemeente Lochem. Het onderzoek had tot doel een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen voor het plangebied. Op basis van de gespecificeerde archeologische verwachting en (voor zover bekend) de voorgenomen bodemingrepen in het plangebied is vervolgens een advies met betrekking tot archeologisch vervolgonderzoek geformuleerd.

In het plangebied worden op basis van het bureauonderzoek overwegend resten verwacht van voormalige bebouwing, grachten en tuinaanleg, behorende bij (voorgangers van) de huizen De Cloese en Diepenbroeck. De loop van de huidige gracht ten zuidwesten van het plangebied is grotendeels identiek aan de situatie in de 19e eeuw. In het plangebied hebben diverse grachten gelegen, die in de 19e eeuw enigszins verlegd zijn. Naar verwachting bevinden zich nog resten hiervan in de ondergrond. In het zuiden van het plangebied heeft tot in de 17e eeuw een omgracht terrein gelegen, waar mogelijk een voorganger van huis De Cloese of huis Diepenbroeck heeft gestaan. Ter plaatse van de huidige bebouwing is de verwachting dat archeologische resten voor een groot deel verstoord zijn geraakt. Het vroegere omgrachte terrein in het zuiden is voor een groot deel bebouwd en van kelders voorzien. De verwachting is daarom dat alleen buiten deze bebouwing nog intacte resten aangetroffen zullen worden.

Op basis van de resultaten van dit bureauonderzoek wordt aanbevolen om aanvullend archeologisch onderzoek te laten verrichten in het gehele plangebied. Geadviseerd wordt om dit vervolgonderzoek te laten plaatsvinden in de vorm van een inventariserend veldonderzoek (IVO), karterende fase, bestaande uit een booronderzoek. Geadviseerd wordt om hierbij enkele boorraaien haaks op de vermoedelijke ligging van de vroegere grachten te plaatsen. Bovendien wordt geadviseerd twee kruislings georiënteerde raaien over het vroegere omgrachte terrein in het zuiden van het plangebied te plaatsen. Dit komt neer op in totaal circa 35 boringen die om de 5 m geplaatst worden. Geadviseerd wordt om deze boringen te plaatsen met een 7 cm Edelmanboor en/of 3 cm guts tot in de natuurlijke ondergrond. Op locaties waar de gracht aangetroffen wordt, wordt geadviseerd het boorgrid te verdichten en om de 2,5 m te boren.

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente een selectiebesluit.

1 Inleiding

1.1 Kader

In opdracht van SAB heeft RAAP Archeologisch Adviesbureau in april 2013 een bureauonderzoek uitgevoerd in verband met sloop en nieuwbouw in de gemeente Lochem. Dit onderzoek diende te worden uitgevoerd in het kader van een omgevingsvergunning omdat realisatie van de plannen zou kunnen leiden tot aantasting of vernietiging van mogelijk aanwezige archeologische resten. Het onderzoek omvatte het verwerven van informatie over bekende en verwachte archeologische waarden en had tot doel een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen voor het plangebied. Op basis van die verwachting en de aard en omvang van de voorgenomen bodemingrepen is een advies geformuleerd met betrekking tot archeologisch vervolgonderzoek.

1.2 Administratieve gegevens

Het plangebied (circa 2 ha) ligt ten oosten van Lochem (figuur 1). Het gebied staat afgebeeld op kaartblad 34A van de topografische kaart van Nederland (schaal 1:25.000).

Plaats: Lochem

Gemeente: Lochem

Provincie: Gelderland

Plangebied: De Cloese

Centrumcoördinaten: 226.710/463.388

ARCHIS-vondstmeldingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-waarnemingsnummers: niet van toepassing

ARCHIS-onderzoeksmeldingsnummer: 56619

1.3 Toekomstige situatie

In het plangebied zal de bestaande bebouwing grotendeels gesloopt worden. In het uiterste zuiden van het plangebied zullen de kelders behouden blijven. Na de sloop zullen zeventien woningen gebouwd worden en zal de bestaande gracht verlegd worden.

1.4 Onderzoeksopzet en richtlijnen

Het onderzoek is uitgevoerd volgens de normen van de archeologische beroepsgroep (zie artikel 24 van het Besluit archeologische monumentenzorg). De Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA, versie 3.2), beheerd door de Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer (SIKB; www.sikb.nl), geldt in de praktijk als richtlijn. RAAP beschikt over een opgravingsvergunning, verleend door de Minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Zie tabel 1 voor de datering van de in dit rapport genoemde archeologische perioden.

2 Bureauonderzoek

2.1 Methoden

Het bureauonderzoek is uitgevoerd om een gespecificeerde archeologische verwachting op te stellen. Daartoe zijn reeds bekende archeologische en aardkundige gegevens verzameld en is het grondgebruik in het plangebied in het heden en verleden geïnterpreteerd.

Geraadpleegd zijn de volgende bronnen:

- de database ARCHIS voor de waarnemingen, vondstmeldingen, onderzoeksmeldingen en AMK-terreinen in de omgeving van het plangebied (<http://archis2.archis.nl>);
- het Actueel Hoogtebestand Nederland (AHN; www.ahn.nl);
- het informatiesysteem Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond (DINO; www.dinoloket.nl);
- het regionaal archief Zutphen (www.regionaalarchiefzutphen.nl);
- historisch kaartmateriaal (www.watwaswaar.nl);
- overige literatuur en historisch en aardkundig kaartmateriaal (zie literatuurlijst).

2.2 Resultaten

Zie ook figuur 2.

Huidige situatie

Het plangebied is momenteel grotendeels bebouwd. Het resterende deel is in gebruik als grasland en bos (Dam & Koote, 2004). Volgens het AHN bedraagt de huidige maaiveldhoogte in het plangebied ongeveer 12,5-13 m +NAP.

Aardkundige situatie

Geo(morfo)logie en bodem

Het plangebied bevindt zich in het beekdal van de Berkel. Op basis van de verwachtingskaart voor beekdalen en waterlopen binnen het gebied van het Waterschap Rijn en IJssel (Willemse, 2006) bevindt zich in het plangebied waarschijnlijk een beekdalbodem zonder veen met overwegend kalkloze poldervaaggronden (zandige klei). De zandige klei in het dal van de Berkel is hoofdzakelijk in de Middeleeuwen (en Nieuwe tijd) afgezet.

Verwachtingskaarten

Op de gemeentelijke verwachtingskaart (Van Heeringen e.a., 2006) heeft het plangebied een lage archeologische verwachting, op basis van de ligging in bebouwd gebied volgens de geomorfologische kaart van Nederland (Alterra, 2003). In het zuiden heeft het plangebied een hoge verwachting, vanwege de ligging binnen een AMK-terrein van hoge archeologische waarde (huis De Cloese). Op de verwachtingskaart voor beekdalen en waterlopen in het gebied van Water-

schap Rijn en IJssel (Willemse, 2006) heeft het plangebied een middelmatige verwachtingswaarde, waarschijnlijk in verband met de aanwezigheid van een het terrein van een voormalig adellijk huis.

AHN

Uit AHN-beelden blijkt dat het maaiveld zich in het grootste deel van het plangebied op circa 12,5 m +NAP bevindt. In het noordwesten ligt het maaiveld op 13 m +NAP. Het hoger gelegen deel lijkt om het oorspronkelijk omgrachte perceel ten noordoosten van De Cloese te gaan (zie hieronder). Mogelijk heeft de ophoging te maken met tuinaanleg ter plaatse.

DINO-gegevens

In het informatiesysteem DINO is één geologische boring in de omgeving van het plangebied geregistreerd (DINO-boornummer B34A0325). Op deze locatie, circa 50 m ten noordoosten van het plangebied, is tot 50 cm -Mv bruine, sterk siltige klei aangetroffen, met hieronder een 30 cm dikke, zwartbruine, sterk humeuze leemlaag. Het betreft naar verwachting afzettingen van de Berkel (beekafzettingen). Hieronder bevond zich matig fijn tot zeer fijn zand, dat achtereenvolgens lichtgrijs, blauwgrijs en grijs van kleur was. Vanaf 280 cm -Mv is het zand donkergrijs van kleur. Aangezien in het boorprofiel niet is aangegeven dat deze laag humeus is, wordt er vanuit gegaan dat de donkere kleur te maken heeft met de ligging onder de grondwaterstand (reductie).

Bekende archeologische waarden

De in ARCHIS binnen 500 m afstand van het plangebied geregistreerde archeologische vindplaatsen zijn alle te relateren aan vroegere kastelen en adellijke huizen (zie figuur 2). Het plangebied overlapt deels met een AMK-terrein van hoge archeologische waarde. Dit is het terrein van de borg De Cloese, dat oorspronkelijk tot het goed Reynersdinck behoorde (AMK-terrein 2562; waarneming 3069). Direct ten noordwesten van het plangebied bevindt zich eveneens een AMK-terrein van hoge archeologische waarde, namelijk het terrein waar het adellijke huis Langen gestaan heeft (AMK-terrein 2561; waarneming 3068). Direct ten oosten van het plangebied is een ARCHIS-waarneming geregistreerd. Uit literatuuronderzoek is gebleken dat hier het adellijke huis Diepenbroeck gestaan heeft (waarneming 133740).

Circa 400 m ten zuidoosten van het plangebied bevindt zich een terrein met sporen van de havezate De Karssenberg, eveneens een AMK-terrein van hoge archeologische waarde (AMK-terrein 2563; waarnemingen 3071 en 133741). Van dit huis zijn tijdens boor- en weerstandsonderzoek resten aangetroffen. Van de funderings- en uitbraaksleuven bevonden zich slechts summiere resten in de bodem, maar wel is een waterput, vijver, waterput of beerput aangetroffen. Het aangetroffen vondstmateriaal dateert uit het begin van de Nieuwe tijd (waarneming 424166).

Historische ontwikkeling

De Cloese is van oorsprong een adellijke havezate, die gesticht is omstreeks 1520. In het begin van de 19e eeuw is het huis ingrijpend verbouwd, waarna het aan het eind van de 19e eeuw opnieuw verbouwd is. Het huidige huis dateert uit deze periode. Van het huis Diepenbroeck is de

ouderdom onbekend. De oudste vermelding stamt uit 1580. In 1960 is op de plek van het voormalige huis een modern landhuis gebouwd (Harenberg, 1989).

Uit het geraadpleegde kaartmateriaal blijkt dat de aan elkaar grenzende terreinen van De Cloese en Diepenbroeck in de laatste 400 jaar veel veranderingen ondergaan hebben. Op de oudst geraadpleegde kaart, daterend uit 1639 (regionaal archief Zutphen, kaartencollectie Lochem, archiefnummer 1.067) behoorde alles ten oosten van huis De Cloese bij het landgoed van huis Diepenbroeck (figuur 3). Tussen beide huizen, in het zuiden van het plangebied, bevond zich destijds nog een omgracht terrein. Dit terrein wordt op de kaart weergegeven als 'pol' (zandheuveltje). De origine van dit omgrachte terreintje is niet duidelijk, maar de omgrachting en de ligging langs de Berkel doet vermoeden dat dit terrein van belang geweest is. Mogelijk heeft hier een voorganger van het latere huis De Cloese of Diepenbroeck gestaan. Aan de zuidkant was een brug over deze gracht aanwezig.

In het overige deel van het plangebied bevonden zich, volgens de kaart uit 1639 rechte, zuid-oost-noordwest en zuidwest-noordoost georiënteerde grachten, die de begrenzing van tuinen en parken vormden. Het huis Diepenbroeck, ten oosten van het plangebied, lag binnen een enigszins vierkante gracht, die aansloot op zowel de Berkel als de gracht in het zuiden van het plangebied. Het huis De Cloese was omringd door rechte grachten en de Berkel. Ten noordwesten van het huidige huis bevond zich een bijgebouw. De brug over de Berkel, die nu ter hoogte van De Cloese ligt, bestond nog niet. In plaats hiervan lag er een brug op enige afstand ten noordwesten hiervan, ter hoogte van het bijgebouw. Ook ter hoogte van het huidige Diepenbroeck bevond zich een brug.

Op een kaart uit 1763 (Harenberg, 1989) is ten noordoosten van het huis Diepenbroeck een rechthoekige, omgrachte tuin aanwezig. De westelijke gracht van deze tuin loopt door het oosten van het huidige plangebied. Op de kaart is verder te zien dat ten oosten van het huis een bijgebouw is gebouwd. Het op de 17e-eeuwse kaart aangegeven omgrachte terrein in het zuiden van het plangebied was niet meer aanwezig en het oostelijke deel van de gracht maakte nu deel uit van de gracht rondom het huis Diepenbroeck. Het bijgebouw dat in de 17e eeuw ten westen van huis De Cloese aanwezig was, was inmiddels verdwenen. Deze situatie bleef tot 1811 gehandhaafd, zoals is te zien op de kadastrale minuut van 1811-1832 (www.watwaswaar.nl; figuur 4).

Op kaarten vanaf halverwege de 19e eeuw (www.watwaswaar.nl) staat het huis Diepenbroeck niet meer weergegeven. Waarschijnlijk is het huis, zoals zoveel adellijke huizen, in het begin van de 19e eeuw gesloopt. In de tweede helft van de 19e eeuw kregen de tot dan toe rechte grachten ten noordoosten van De Cloese meer afgeronde vorm. Het grootste deel van het rondom De Cloese liggende gebied was met opgaande bomen begroeid.

In 1977 is het nog bestaande pand in het zuiden van het plangebied gebouwd, waarbij een deel van de gracht gedempt is. De bebouwing in het noorden van het plangebied dateert uit 1982 en 1991. Ook de bouw van deze panden leidde tot het dempen van een deel van de oude gracht

(www.watwaswaar.nl; www.kadaster.nl/bag). Binnen het regionaal archief Zutphen waren ten tijde van dit onderzoek geen gegevens aanwezig over de onderkeldering en funderingswijze van de huidige panden.

Gespecificeerde archeologische verwachting

In het plangebied worden overwegend resten verwacht van voormalige bebouwing, grachten en tuinaanleg, afkomstig van of behorende bij voorgangers van de huizen De Cloese en Diepenbroeck. De loop van de huidige gracht ten zuidwesten van het plangebied is grotendeels identiek aan de situatie in de 19e eeuw. Ook in het oosten van het plangebied hebben grachten gelegen (weergegeven op een 17e-eeuwse kaart). Deze zijn nu niet meer aanwezig, maar naar verwachting bevinden zich nog restanten in de ondergrond. In het zuiden van het plangebied heeft tot in de 17e eeuw een omgracht terrein gelegen. De functie van dit terrein wordt uit het bureauonderzoek niet duidelijk; mogelijk stond hier een voorloper van het huis De Cloese of het huis Diepenbroeck.

Archeologische resten worden vanaf het maaiveld verwacht en zullen vooral bestaan uit humeuze grachtvullingen. In het zuiden van het plangebied bevinden zich mogelijk funderingsresten of uitbraaksleuven in de ondergrond. Ook sporen van bijvoorbeeld waterputten of greppels kunnen niet uitgesloten worden. Ter plaatse van de huidige bebouwing is de verwachting dat archeologische resten voor een groot deel verstoord zijn geraakt. Het vroegere omgrachte terrein in het zuiden is voor een groot deel bebouwd en van kelders voorzien. De verwachting is daarom dat alleen buiten de contouren van deze bebouwing nog intacte resten aangetroffen zullen worden.

3 Conclusies en aanbevelingen

3.1 Conclusies

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek worden in het plangebied resten verwacht van voormalige bebouwing, grachten en tuinaanleg, behorende bij (voorgangers van) de huizen De Cloese en Diepenbroeck. In het plangebied hebben diverse grachten gelegen, die in de 19e eeuw enigszins verlegd zijn. Naar verwachting bevinden zich nog resten hiervan in de ondergrond. In het zuiden van het plangebied heeft tot in de 17e eeuw een omgracht terrein gelegen, waar mogelijk een voorganger van huis De Cloese of huis Diepenbroeck heeft gestaan. Ter plaatse van de huidige bebouwing zullen archeologische resten voor een groot deel verstoord zijn. De vroegere grachten en sloten kunnen gekarteerd worden door middel van booronderzoek en zijn te herkennen aan een humeuze grachtvulling. De grachten die thans nog aanwezig zijn in het plangebied, hebben een breedte variërend van 8 tot 12 m. De verwachting is daarom dat de vroegere grachten met om de 5 m geplaatste boringen op te sporen zijn.

3.2 Aanbevelingen

Op basis van de resultaten van dit bureauonderzoek wordt aanbevolen om aanvullend archeologisch onderzoek te laten verrichten in het gehele plangebied. Geadviseerd wordt om dit vervolgonderzoek te laten plaatsvinden in de vorm van een inventariserend veldonderzoek (IVO) karterende fase, bestaande uit een booronderzoek. Geadviseerd wordt om hierbij enkele boorraaien haaks op de vermoedelijke ligging van de vroegere grachten te plaatsen (figuur 4). Bovendien wordt geadviseerd twee kruislings georiënteerde raaien over het vroegere omgrachte terrein in het zuiden van het plangebied te plaatsen. Dit komt neer op in totaal circa 35 boringen die om de 5 m geplaatst worden. Geadviseerd wordt om deze boringen te plaatsen met een 7 cm Edelmanboor en/of 3 cm guts tot in de natuurlijke ondergrond. Op locaties waar de gracht aangetroffen wordt, wordt geadviseerd het boorgrid te verdichten en om de 2,5 m te boren.

Op basis van de bevindingen van dit onderzoek neemt de gemeente een selectiebesluit.

Literatuur

- Alterra**, 2003. *Digitale geomorfologische kaart van Nederland, 1:50.000*.
- Dam, P. & S. Koote**, 2004. *ANWB topografische atlas: Gelderland 1:25.000*. Amsterdam.
- Harenberg, J.**, 1989. *Kastelen en huizen rond Lochem*. De Walburg Pers, Zutphen.
- Heeringen, R.M. van, K. Klerks & B.A. Brugman**, 2012. Archeologische waarden-/verwachtingenkaart en beleidskaart gemeente Lochem. *Vestigia rapport V946*. Amersfoort.
- Willemse, N.W.**, 2006. Toetsing Verdrag van Malta, beekdal- en waterloopprojecten Waterschap Rijn en IJssel; archeologische verwachtings- en waardenkaart voor beekdalen en waterlopen. *RAAP-rapport 1247*. Weesp.

Gebruikte afkortingen

AHN	Actueel Hoogtebestand Nederland
AMK	Archeologische MonumentenKaart
ARCHIS	ARChEologisch Informatie Systeem
DINO	Data en Informatie van de Nederlandse Ondergrond
KNA	Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie
-Mv	beneden maaiveld
NAP	Normaal Amsterdams Peil
SIKB	Stichting Infrastructuur Kwaliteitsborging Bodembeheer

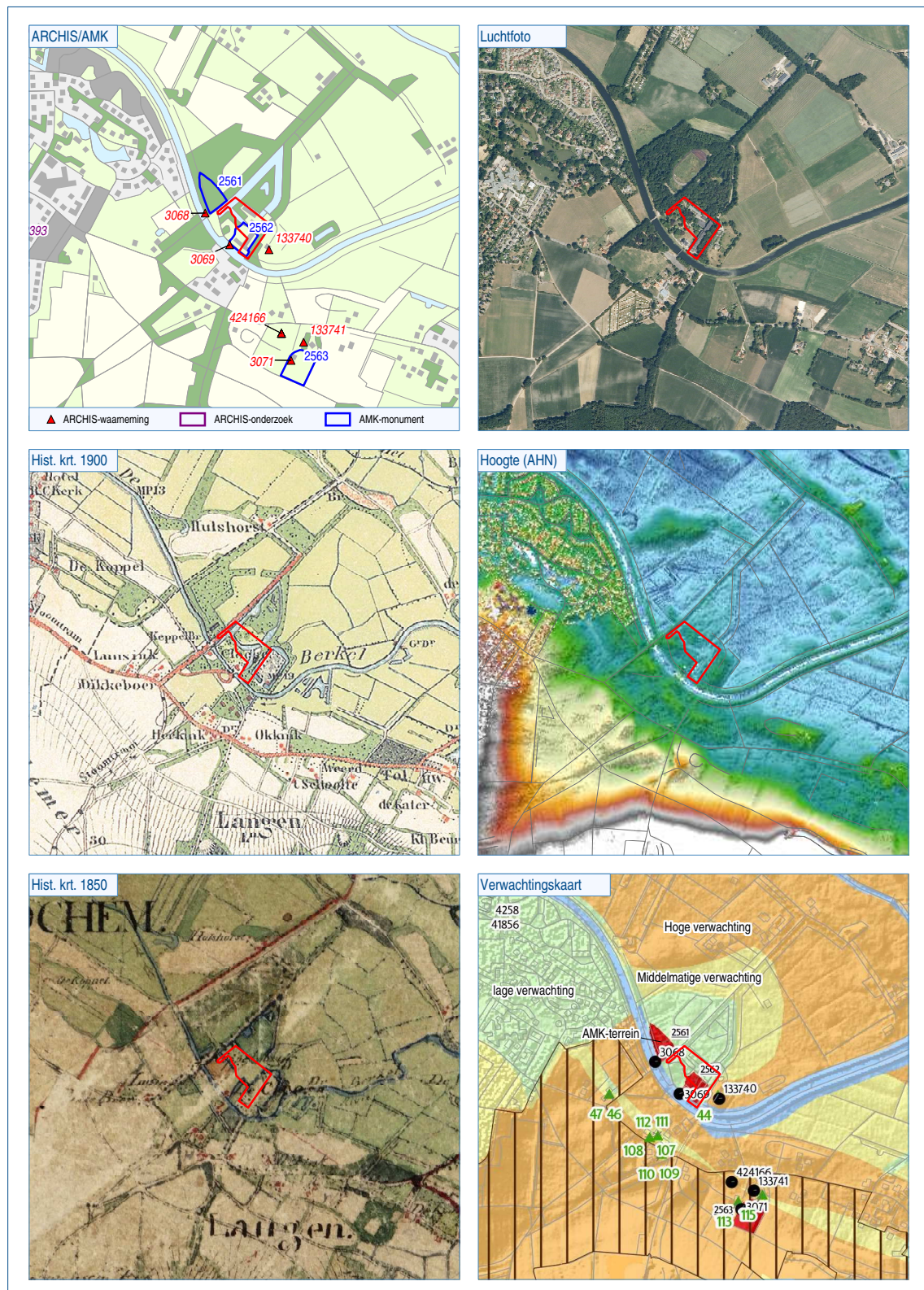
Overzicht van figuren en tabellen

- Figuur 1.** De ligging van het plangebied (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).
- Figuur 2.** Het plangebied geprojecteerd op divers kaartmateriaal (schaal 1:25.000).
- Figuur 3.** Globale ligging van het plangebied op een kaart uit 1639.
- Figuur 4.** Advieskaart geprojecteerd op de kadastrale minuut uit 1811-1832.

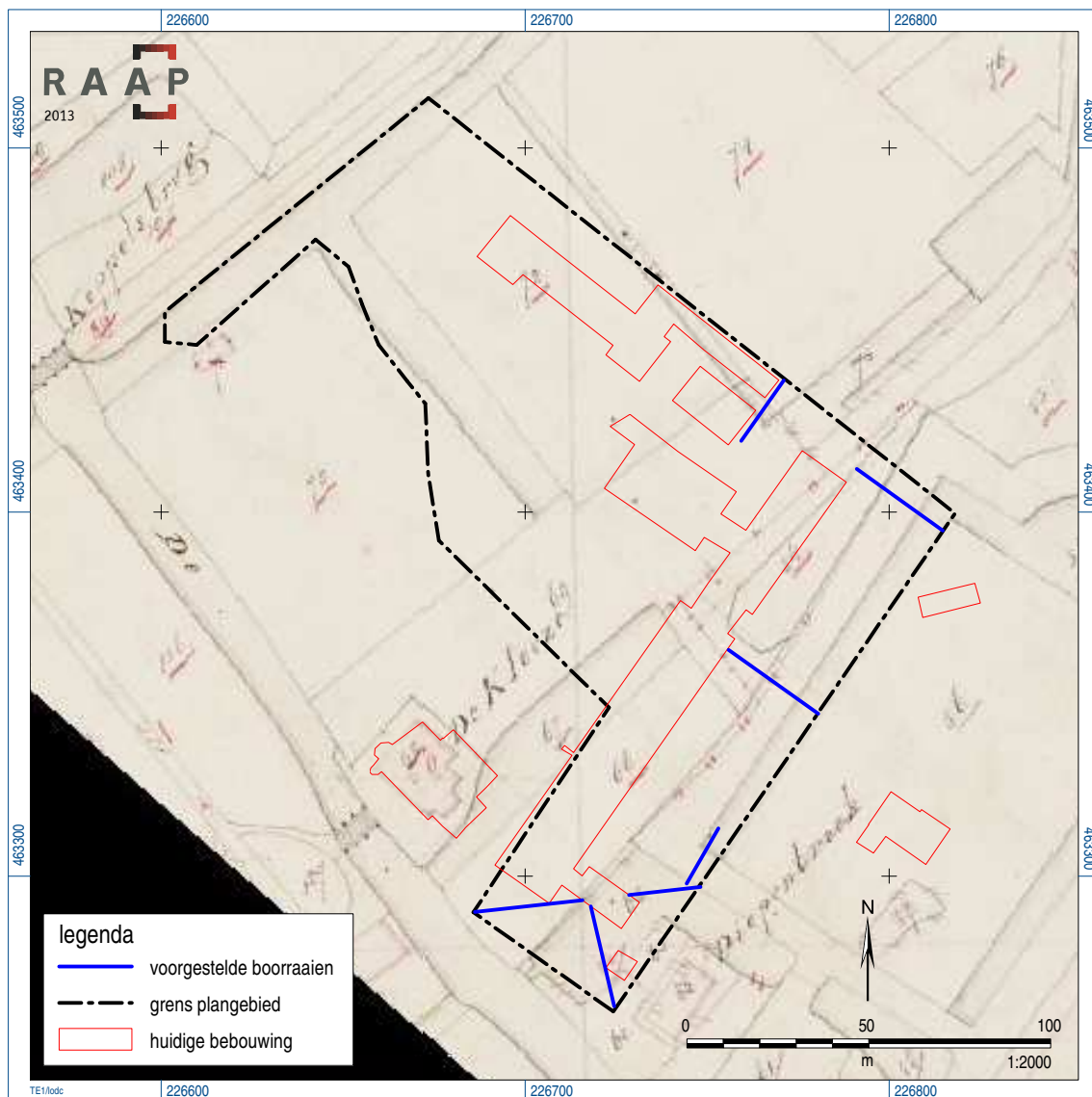
- Tabel 1.** Archeologische tijdschaal.

Figuur 1. De ligging van het plangebied (rood omlijnd); inzet: ligging in Nederland (ster).

Figuur 2. Het plangebied geprojecteerd op divers kaartmateriaal (schaal 1:25.000).

Figuur 4. Advieskaart geprojecteerd op de kadastrale minuut uit 1811-1832

Archeologische perioden			
Tijdperk			Datering
Nieuwste tijd (=Nieuwe tijd C)			1795
Nieuwe tijd		B	1650
		A	1500
Middeleeuwen		Laat	1250
		Vol	1050
	Vroeg	Ottoons	900
		Karolingisch	725
		Merovingisch laat	525
		Merovingisch vroeg	450
Romeinse tijd		Laat	270
		Midden	70 na Chr.
		Vroeg	15 voor Chr.
Prehistorie	IJzertijd	Laat	250
		Midden	500
		Vroeg	800
	Bronstijd	Laat	1100
		Midden	1800
		Vroeg	2000
	Neolithicum (Nieuwe Steentijd)	Laat	2850
		Midden	4200
		Vroeg	4900/5300
	Mesolithicum (Midden Steentijd)	Laat	6450
		Midden	8640
		Vroeg	9700
	Paleolithicum (Oude Steentijd)	Laat	12.500
		Jong B	16.000
		Jong A	35.000
		Midden	250.000
		Oud	

Tabel 1. Archeologische tijdschaal.